

В.Ф. Резаненко

Київський університет імені Бориса Грінченка

ДАОСЬКЕ КОЛО ЯК МОДЕЛЬ СЕМАНТИКО-ГРАФІЧНОГО СТРУКТУРУВАННЯ КИТАЙСЬКИХ ІЕРОГЛІФІВ СТИЛЮ КАЙШУ 楷書

Методологічною основою досліджень автора статті в галузі культури (文) китайської ієрогліфіки (文) є його ставлення до ієрогліфічного тексту (文) як до системно-структурного утворення, за ідеограмами (文) якого стоять елементи китайської традиційної культури (文), що формується під впливом світоглядних принципів релігійно-філософських вчень Китаю, які постають головними чинниками формування свідомості носіїв традицій цієї культури (文).

Базовим положенням, покладеним в основу статті, послужив один із висновків дисертаційного дослідження автора «Формально-змістові взаємозв'язки елементів сучасної ієрогліфічної писемності», а саме: «В результаті етимологічного та порівняльно-історичного аналізу елементів графічної системи ієрогліфічного письма стилів *чжоувень* та сучасного стандартного письма *кайшу* встановлена можливість складання з простих графічних елементів ієрогліфів стилю *чжоувень* (який передував стилю *кайшу*) квадрата і кола, до яких в стародавньому Китаї ставились як до тих, що утворюють форми матеріального світу» [4, с. 216 – 218].

Відомо, що схема світобудови в релігійно-філософських вченнях давнього Китаю (перейнята від буддизму) передавалася комбінацією двох кіл та квадрата (рис. 1). Зовнішнє коло символізує макрокосм людини; квадрат – символ світу речей та явищ і, відповідно, – символ будь-якої речі або явища; внутрішнє коло – символ мікрокосму людини. Відомо й те, що даоською моделлю світобудови є Даоське коло (ДК) (太極) (рис. 2), в якому квадрат символізує землю і, відповідно, все суще (речі, явища), а коло є символом неба. За даосизмом, актуалізація речей / явищ здійснюється через ритми *інь-ян-взаємодії*, які, своєю чергою, є маніфестацією *дао* як джерела породження всього сущого. Таким чином, графеми (прості елементи) ідеограм китайської писемності (стилю *чжоувень* і, відповідно, стилю *кайшу*) та мотивовані ними ідеї могли бути використані для побудови ДК як моделі ритмізованих станів *інь-ян-взаємин* (за даоською концепцією світобудови).

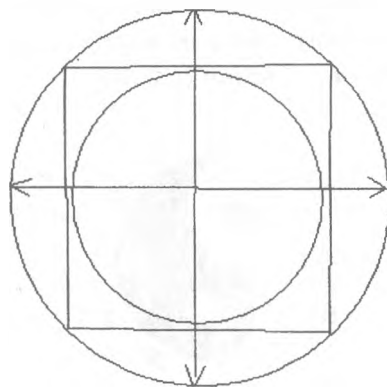

Рис. 1

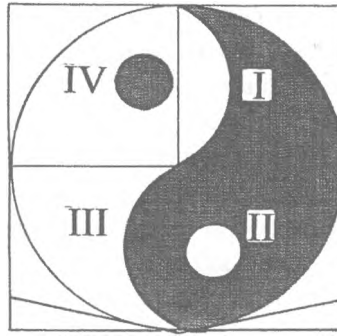

Рис. 2

Як буде показано нижче, аргументація цього припущення дасть змогу представити ДК ще й як модель семантико-графічного структурування ієрогліфічних знаків китайської писемності стилю кайшу (楷書). У наших дослідженнях графічну систему цього стилю представлено 16-ма нижче поданими простими елементами (див. рис. 3).

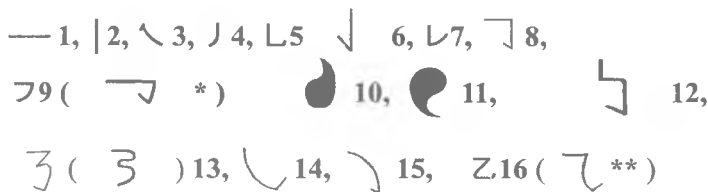

Рис. 3

Примітка:

1. Графема, позначена растриксом (*) – варіант графем ㄩ 9.
2. Графема, позначена растриксом (**) – варіант графем 乙 16.
3. Графема ● 10, що уособлює темну (праву) половину ДК (I, II квадранти, рис.2) означає *масу інь* (*інь-стан* речей / явищ); графема ○ 11, що уособлює світлу (ліву) половину ДК (III, IV квадранти), означає *масу ян* (*ян-стан* речей / явищ).

4. Елемент ● ДК (IV квадрант, рис.2) означає накопичений *потенціал інь*; елемент ○ (II квадрант) – накопичений *потенціал ян*.

5. Графема ㄩ – піктографічне зображення графем ㄩ .

Як зазначено, 16 простих елементів графічної системи китайської ієрогліфічної писемності (графем) можуть відбивати певні *стани інь-ян-взаємин*, графічною моделлю яких є ДК. Про таку можливість свідчать тлумачення переважної більшості ідеограм, наведених у китайсько-китайських, японо-китайських, японо-японських етимологічних словниках, найпопулярніші з яких використано у нашому дослідженні (див. список використаної літератури).

Отже, з огляду на те, що задля виявлення семантичних можливостей (філософський аспект) 16-ти поданих графем (як елементів графічної системи ієрогліфічної писемності) ми обрали ДК, розглянемо його філософію через етимології ідеограм, якими позначені 12 зодіакальних точок і, відповідно, 12 станів / рівнів розвитку *інь-ян-взаємин* (рис. 4).

Рис. 4

子 十一月氣動。萬物滋。(активізація *ян-ці* (氣) у 11-му місяці за місячним (у 12-му – за сонячним) календарем [8, с. 742]. Прояв життєдіяльності всього суцього). Цю ідею ідеограми 子 через семантику трьох її графем можна представити так: початок (丿 6) розвитку (㇇ 9) всього суцього (— 1).

Примітка: докладніше про три згаданих графем (丿 6, ㇇ 9, — 1) та 13 інших йтиметься далі.

Отже, точка на ДК, позначена ідеограмою 子, відповідає 22 грудня за сонячним календарем (день зимового сонцестояння, кінець зими, початок весни). На рис. 4 це точка межування кінця розвитку *їнь* і початку активізації *ян* (див. наведену ідею ідеограми 子).

丑 (㇇): 1) 紐也。(стримувати кого / що); 2) 十二月陽氣上通。(рух (зростання) *ян* у 12-му місяці за місячним (у 1-му – за сонячним) календарем); 3) 十二月萬物用事。(активізація життєдіяльності всього суцього в 12-му місяці); 4) 象手之形。(піктографічне зображення руки (㇇ ~ ㇇) активно діючої (J 4) людини) [8, с. 744]; 5) 子が生まれるときの初めて手を挙げる。(рука (㇇ ~ ㇇), якою новонароджена дитина поворушила (J 4) вперше); 6) 陰氣固結したものがようやく解け初め、万物が動こうとする。(перший прояв *їнь* як рушійної (життєдіяльної) сили всього суцього) [5, с. 24; 9, с. 33].

寅 正月陽氣動。(рух (розвиток) *ян* у 1-му місяці за місячним (2-му місяці – за сонячним) календарем) [8, с. 745].

卯 : 1) 冒也。(прориватись; іти напролом); 2) 二月萬物冒地而出。(у 2-му місяці за місячним (у 3-му – за сонячним) календарем рослини пробиваються із землі); 3) 二月為天門。(2-й місяць за місячним (3-й місяць – за сонячним) календарем) відчиняє *Небесні ворота* (天門)) [8, с. 745].

Примітка: піктографічна форма ідеограми 卯 – зображення повністю розкритих лівої *ян* та правої *їнь* стулок воріт. Як можна бачити з рис. 4, ширина лівої *ян* половини горизонталі (卯 – 酉) дорівнює ширині її правої *їнь* половини, що означає повну гармонію *їнь-ян-взаємин* (через рівновагу / збалансованість, з одного боку, *маси ян* і *маси їнь*), з іншого – *потенціалу ян* і *потенціалу їнь* та відповідає такому зодіакальному значенню ідеограми 卯, як «22 березня – день весіннього рівнодення». Отже, ідеограма 卯 передає ідею максимально інтенсивного розвитку речей / явищ в умовах повної гармонії *їнь-ян-взаємин*.

辰 : 1) 震也。(тріс; землетрус; грозивий дощ); 2) 三月陽氣動。(рух (розвиток) *ян* у 3-му місяці за місячним (у 4-му місяці – за сонячним) календарем); 3) 物皆生。(породження всього [суцього]), символом чого є знак зодіака 辰 – *дракон*) [8, с. 745].

巳 : 1) 四月陽氣已出。(4-й місяць за місячним (5-й місяць – за сонячним) календарем – доба подальшого активного прояву *ян*, символом чого є знак зодіака 巳 – *змія* (IV квадрант ДК, рис. 2)); 2) 陰氣已藏。(згортання *їнь* поточного циклу *їнь-ян-взаємин* (I квадрант ДК, рис. 2) [8, с. 745].

午 : 1) 悟也。(зустріч, сходження й протистояння); 2) 五月陰氣悟於陽氣。(наприкінці 5-го місяця за місячним (6-го – за сонячним) календарем відбувається сходження й активізація протистояння *ян* та *їнь* (IV ДК); 3) 午者陰陽交。(ідеограма 午 означає *перетин* / *протистояння їнь* та *ян*. Йдеться про *стан рівноваги* між максимумом накопиченої *маси ян* (☉ 11) та максимумом накопиченої руйнівної *енергії їнь* (●) (IV квадрант ДК), що постає чинником започаткування процесу розвитку *маси їнь* (☷ 10) чергового циклу *їнь-ян-взаємин* (I квадрант ДК) [8, с. 746].

未 : 1) 味也。(аромат та приваблива чарівність рослини як ознаки прагнення набути стану зрілості (未)); 2) 六月滋味也。(аромат флори, яка дозріває (滋) у 6-му місяці за місячним (у 7-му – за сонячним) календарем); 3) 未者、言萬物皆成。(未 – символ прагнення всього суцього (萬物皆) завершеності формування (成)); 4) 五行木老於未。(місце ідеограми 未 на ДК відповідає стану старіння (набуття *стану їнь*) рослини (木) (*дерево* як один із 5 першоелементів природи (五行木) (I квадрант ДК, рис. 1, 2) [8, с. 746].

Примітка: 木生於亥。壯於卯。死於未。(народження *дерева* відбувається за умови *їнь-ян* стану, що відповідає точці 亥 (II квадрант ДК, рис. 2, 3); найвища інтенсивність розквіту (точка 卯); початок занепаду (точка 未) [8, с. 746].

申 : 1) 神也。(божественне.); 2) 神不可通。(божественно-таємниче); 3) 當是本作申。(саме в цьому полягає його божественна сутність (申)); 4) 七月陰氣成體自申東。(7-й місяць за місячним (8-й – за сонячним) календарем – доба стриманої природності (自) (божественної таємничості (申)) *їнь*) [8, с. 746].

酉 : 1) 就也。(достигати, дозрівати (про зерно / збіжжя)); 2) 酉者萬物之老也。(місце ідеограми 酉 на ДК відповідає перезрілому стану речей, їхньому максимально інтенсивному старінню,

тобто максимально інтенсивному розвитку *інь* і, відповідно, набуттю речами *інь*-руйнівного стану; 3) 酉者飽也。(за ідеограмою 酉 стоять такі поняття, як *повнота, насиченість, рясність* тощо); 4) 秀者、物皆成也。(синонімом ідеограми 酉 є ідеограма 秀 з її значеннями: *досконале, dokonane, сталє* тощо); 5) 八月黍成可為酎酒。(8-й місяць за місячним (9-й – за сонячним) календарем – доба виготовлення жертвовного вина із зерен проса [один із вищих за якістю та значенням предметів жертвопринесення]) [8, с. 747].

戊: 1) 威也。(руйнування); 2) 九月陽氣微 (місце на ДК, позначене ідеограмою 戊, вказує на ледь помітний (пригнічений) *ян* у 9-му місяці за місячним (у 10-му – за сонячним) календарем); 3) 萬物畢成。(завершення циклу життєдіяльності речей); 4) 陽下入地也。(занурення *ян-дракона* в *інь-землю* (запліднення *інь-землі*)); 5) 五行土生於戊。盛於戊。(зародження 5 першоелементів природи як стан розквіту *інь*-сихії Землі (土)) [8, с. 752].

亥: 1) 荄也。(коріння рослин (艹 ~ 艸) (елемент 一^{верх} означає напрям їх розвитку)); 2) 十月微陽起接盛陰。(10-го місяця за місячним (11-го – за сонячним) календарем ледь помітний *ян* сприяє активному зростанню *інь*); 3) 亥而生子。(за станом 亥 настає стан 子 (активізація *ян-ці*) як начало наступного циклу розвитку всього суцього (див. знак зодіаку 子)) [8, с. 752].

Отже, першим етапом вивчення питання структурованості ДК було ознайомлення з її семантичним планом вираження, доміантним аспектом якого є філософський, оскільки в основу аналізу графічної структури ДК покладено: а) ідеї, що їх передають 12 ідеограм-знаків зодіаку (семантичний аспект); б) ідею *інь-ян-взаємин* як даоський (філософський) принцип світобудови, моделлю якої є ДК.

Метою наступного етапу вивчення цього питання є аргументація коректності запропонованого нами поняття семантико-графічна структурованість ДК. Така аргументація могла б одночасно постати підґрунтям представлення ДК як моделі семантико-графічного структурування ієрогліфічних знаків китайської писемності.

За структурою ДК (рис. 5), горизонталі 丑 — 亥, 寅 — 戌, 卯 — 酉, 辰 — 申, 巳 — 未 по-стають: а) рівнями (ступенями розвитку) потенціалів *інь* та *ян*, інакше кажучи, рівнями розвитку потенціалу *інь-ян-взаємин*; б) кількісно-якісними показниками співвідношень *інь* та *ян* речей / явищ, що відображають їхні (речей, явищ) фізичні (кількісно-якісні) характеристики, властивості тощо. Через це горизонталі ДК та їх відповідник – графему —1 ми називаємо фізичними розгортками *інь-ян-взаємин* речей / явищ.

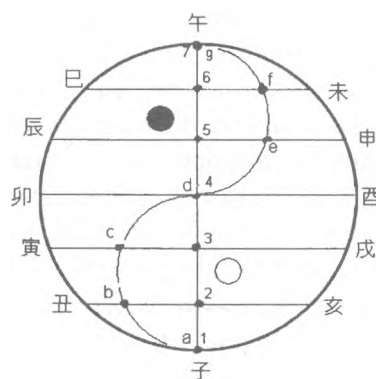

Рис. 5

На рис. 5 співвідношення *інь*, *ян*, на зазначених рівнях їх взаємин позначені точками від «а» до «g», якими горизонталі (рівні) поділено на ліві *ян* та праві *інь* частини. Як можна бачити з рис. 5, ці точки утворюють синусоїду (графічний елемент ДК), що символізує природно-ідеальну форму *інь-ян-взаємин*. Отже, в контексті ДК (як моделі світобудови) ця синусоїда постає циклічною, гармонійною формою процесів життєдіяльності всього суцього. Рівні потенціалів *інь* та *ян* на певних горизонталях їхніх взаємин позначено точками 1–7. Ці точки утворюють вертикаль (|) 午 – 子. Проте вертикаль постає не лише мірилом рівнів потенціалів *інь* та *ян*. Як можна бачити з рис. 5, висота верхньої *ян* половини (7 – 4) вертикалі дорівнює висоті її нижньої *інь* половини (4 – 1), що означає повну гармонію *інь-ян-взаємин* (через рівновагу / збалансованість потенціалу *ян* і потенціалу *інь*) та відповідає такому зодіакальному значенню ідеограми 午, як «літнє сонцестояння» (22

червня) і, відповідно, зодіакальному значенню ідеограми 子 – «зимове сонцестояння» (22 грудня). На цій підставі ми називаємо вертикаль (午 – 子) ДК і, відповідно, графему $\left| 2 \right.$ енергетичною розгорткою *інь-ян-взаємин* речей / явищ.

Згадана синусоїдальна форма *інь-ян-процесу* є символом не лише гармонійного розвитку речей, явищ за законами природи, а й правильного їх сприйняття й розуміння. Тобто йдеться передусім про два плани їх сприйняття – план горизонтальної / фізичної розгортки *інь-ян-взаємин* речей, явищ та план вертикальної / енергетичної розгортки *інь-ян-взаємин* речей, явищ. Перший план – це їхнє сприйняття через фізичні (зовнішні) характеристики.

Другий план – це пошук способу розкриття прихованих потенцій речей / явищ. За даоським вченням, – це шлях / *дао-шлях* розкриття людиною природи (суті природи) речей / явищ і через це – суті власної природи. Проте для другого плану сприйняття й розуміння речей людині необхідно гармонізувати взаємини з навколишнім середовищем. Ідея такої гармонізації, власне, й уособлюється згаданою синусоїдальною формою процесів життєдіяльності всього суцього, моделлю яких є ДК. З огляду на те, що *горизонталь* та *вертикаль* ДК, як зазначено, символізують збалансованість і гармонійність *інь-ян-взаємин* речей / явищ, стає зрозумілим, чому «Шовень» [8] надає їм та їх відповідникам (графемі —1 та графемі $\left| 2 \right.$) глибокого філософського змісту. У випадку горизонталі йдеться передусім про серединну горизонталь ДК, позначену знаками зодіаку 卯–酉 та двома знаками 木–金 (з п'яти), якими позначають п'ять стихій китайської космогонії. Як згадувалось, у серединній горизонталі 卯 – 酉 = 木 – 金 (рис. 4, 5) довжина лівої *ян* половини 卯 – 土 дорівнює довжині правої *інь* половини 酉 – 土, що означає рівновагу й збалансованість *маси ян* і *маси інь*, тобто повну гармонію *інь-ян-взаємин*. Цим особливостям горизонталі 卯–酉 «Шовень» [8, с. 1] надає важливих для нашого дослідження (поданих нижче) інтерпретацій.

1. 惟初大極。 (початок *Великої межі* (大極)). За «Шовенем» [8], зміст даоської категорії *Велика межа* (大極) інтерпретується через ідею, що її передає ідеограма 棟 (極也。) [8, с. 253]. Ідея ідеограми 棟 впливає з її складових: 木 – *дерево* як стихія китайської космогонії, 東 – *схід* як напрям світу. Ідеограма 木 – *дерево* (його стовбур) символізує вертикаль 南 (火) – 北 (水) ДК, а ідеограма 東 – горизонталь 東 (木) – 西 (金) ДК (рис. 4, 5). За структурою ДК, народження й початок формування дерева (木) починається з точки 子, на що вказує графема $\left| 6 \right.$ (складова ідеограм 木, 子). Вищий рівень інтенсивності розвитку *вертикалі-дерева* позначається ідеограмою 極. Саме таким рівнем постає *серединна горизонталь* 東 – 西 (卯–酉 / 木 – 金) ДК (рис. 4, 5). За «Шовенем» [8, с. 253], це інтерпретується так: 極, 中也。 (*Велика межа* (極) – це середина (中)). Тут йдеться про *середину / серединність*, за якою еднаються й гармонізуються *інь* та *ян*, тобто *серединність*, через яку відзначається їх паритетність. Відтак *середина* – це цілісне *одне* (дао), що актуалізується через *два* (*інь* та *ян*), які своєю чергою, маніфестуються через *третє* – породжені речі та явища. За даосизмом, *одне* (дао) породжує *двох* (*ян-небо* та *інь-землю*), які породжують *третє* – все суще. Отже, *середина* середньої горизонталі ДК (її перетин з вертикаллю (точка 土)), і є та сама *Велика межа* (大極) – символ породження речей, явищ (万物の初め) [9, с. 1].

2. 道立於一。 (ціле / одиничне (一) [*інь-ян-моно*] – в маніфестації дао).

3. 造分天地。 (ціле (一) ділиться на два – Небо [*ян*] та Землю [*інь*]).

4. 化成萬物。 (ціле (一) перетворюється на речі, явища).

Зазначене в цих чотирьох тезах стисло формулюється так: 一生二。 二生三。 三生萬物。 (ціле / одиничне (一) [дао] породжує два (Небо (*ян*) та Землю (*інь*) (二); ці двоє породжують третє – все суще). Символом третього є середня горизонталь ідеограми 三 (*три, трос, тридине, триада* тощо). За «Шовенем» [8], ідеограма 三 означає дао-шлях Неба, Землі, Людей (天地人之道也。) [8, с. 9].

Ідею цілісності, повноти тощо, яку передає серединна *горизонталь* ДК і, відповідно, графема — 1, яскраво ілюструє етимологія ідеограми 日 *сонце* як носія цієї графемі. «Шовень» [8] пояснює смисл ідеї ієрогліфа 日 через значення ідеограми 實 *цілісність, повнота, суцільність* тощо і, відповідно, подає його як символ невичерпної енергії *Великого ян* (大陽之精 不虧) [8, с. 302].

Таким чином, ієрогліф 日 постає символом ян-потенціалу речей, явищ, що на ДК подається знаком ○ (II квадрант). Врешті-решт, йдеться про серединну *горизонталь* ДК і, відповідно, графему — 1 ідеограми 日, яка означає серединний (найвищий) рівень інтенсивності прояву невичерпної енергії *ян* (○) (一象其中不虧) [8, с. 302].

Доречним прикладом може бути також етимологія ідеограми 時 *час*, що є носієм чотирьох графем — 1, кожна з яких постає мірою (寸) розвитку речей та явищ (土)). Отже, йдеться про кате-

горію час як про рівень (стан, ступінь) розвитку речей та явищ, що корелює зі станом інь-ян взаємин як даоського принципу світобудови, основу якого складає дао-шлях людей, речей, явищ.

За даосизмом, дао-шлях означає пошук прямого неопосередкованого способу (直) розкриття природних (іманентних) потенцій речей / явищ. Становлення на такий шлях можливе через дотримання принципу *серединності* (中). Ідея цього концептуального положення даосизму, як зазначалося, передається *вертикаллю* ДК і, відповідно, графемою 丨. Інтерпретація її символізму в «Шовені» [8] подається, наприклад, через згадану ідеограму-носій 中: 下上通也。(проходити (丨) через щонебудь (口) з гори вниз, або знизу в гору) [8, с. 20].

Докладнішу інтерпретацію графема 丨 через ідеограму-носій 中 подає Уеда [9, с. 38].

中: 真ん中のこと。故に丨によって口の中心を貫通してそのその義を示す。この意より内・心などの性情の徳、至正和順の道、あるいは天地の正気、忠直等の義。(ідеограма 中 означає *серединне / внутрішнє*. Ідею *серединного / внутрішнього* передає вертикаль 丨, яка проходить через центр речі (口). За *серединним / внутрішнім* стоїть *природна чистота / природність* (性情) – де людини (徳) і, відповідно, – дао-шлях 道 як правильний шлях її життєдіяльності). Окрім того, вертикаль – це міра (正) енергетичного стану (氣) Неба *ян* та Землі *інь* тощо) (рис. 5).

Іншим показовим прикладом є етимологія ідеограми 工, *вертикаль* якої передає ідею прямих (丨) зв'язків між Небом *ян* та Землею *інь* (二). Упорядковуючи й гармонізуючи такі зв'язки, людина стає на дао-шлях, тобто на шлях правильного (за даоськими принципами) (正) ставлення до довкілля, через що їй розкривається природа речей і, відповідно, суть власної природи.

За «Шовенем» [8], згадана ідеограма 工 передає ідею найвищого рівня майстерності упорядкування речей (巧飾也。) [8, с. 201]. За Уеда, ця ідея набуває такої інтерпретації: «Майстер (людина) (丨) – носій духу (氣) Неба та Землі (二)» (二は天地、丨は人。人が天地の気を受けて規矩のある意。) [9, с. 716]. Тут під *серединним шляхом* розуміється *духовно-енергетична* місія майстра-посередника, що гармонізує зв'язок між Небом *ян* та Землею *інь*. Повне розкриття семантики *вертикалі* 丨 подається «Шовенем» [8] через етимологію ідеограми 王. Елемент 三 цієї ідеограми, як згадувалось вище, означає тріаду – Небо – Земля – Люди (三), яка передає ідею *дао-шляху* Неба, Землі, Людей (天地人之道也。) [8, с. 9]. За «Шовенем», вертикаль 丨 означає вана / імператора (王), що об'єднує цю тріаду, упорядковує та гармонізує взаємозв'язок її складових, тобто постає її духовним лідером (三畫而連其中謂之王。三物、天地人也。而參通之物、王也。) [8, с. 9]. Таким чином, ван / імператор бере на себе місію вень-особи-упорядника (文者) взаємин п'яти першоелементів природи. Символом такого *упорядкування і гармонізації* є *вертикаль* ДК.

Отже, за результатами поданого вище семантико-графічного аналізу ДК та за етимологіями наведених (далеко непоодиноких) ідеограм-носіїв графема 丨2, *вертикаль* ДК постає *духовно-енергетичною* розгорткою *інь-ян-взаємин* речей / явищ. Таким чином, виявлені семантико-графічні характеристики *горизонталі* та *вертикалі* ДК, на нашу думку, є аргументованою підставою для визначення семантико-графічних характеристик елементів ДК і, передусім, елементів 丨 та /.

Перетин серединної горизонталі (卯 – 酉) та вертикалі (午 – 子) ДК відповідає ідеограмі 十, яка, за «Шовенем», означає чотири головних напрями світу (—為東西。丨為南北。) [8, с. 88]. Ці напрями (рис. 5) позначено двома парами чотирьох відповідних ідеограм: 南 – 北 (південь – північ), 東 – 西 (схід – захід). Через це, як зазначено в «Шовені», згаданий перетин (центр) ідеограми 十 постає символом цілісності, повноти та гармонії речей / явищ (則四方中央備矣。) [8, с. 88]. До речі, останнє впливає також із вище поданих характеристик горизонталі (卯 – 酉) та вертикалі (午 – 子) ДК.

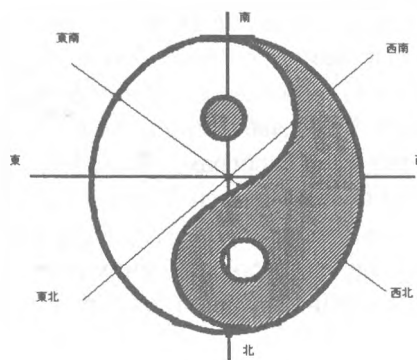

Рис. 6

графема ㄥ 7. До того ж, коротка сторона кута 午子В графемі ㄥ відхилена вправо, у бік фази *інь* (I, II квадранти ДК).

Наведеними вище властивостями графемі ㄥ 6 скористаємось для визначення семантики графемі ㄣ 8, частина якої збігається з формою графемі ㄥ 6. Як відомо, графема ㄣ 8 сама є частиною ідеограми 口, яка складається з трьох графем (丨 + ㄣ + 一). За етимологією, первісним значенням ідеограми 口 (ієрогліфічний ключ № 30) є *рот людини*, з яким асоціативно пов'язаний ряд значень, наприклад, *рот людини* (口) (отвір, через який здійснюється акт мовлення (啓)) → говорити (言) → слово (言) → ім'я (назва) (名) → річ (справа) (事) → тощо [8, с. 54; 9, с. 336; 5, с. 185]. Як можна бачити, кожна з наведених ідеограм містить елемент 口 *рот*, з яким асоціюється *слово*, а зі словом – ім'я *речі* і, відповідно, названа *річ*. Квадратна форма ідеограми 口, своєю чергою, асоційована з поняттям *філософський квадрат*, який, за даоською моделлю світобудови (рис. 2), символізує землю, речі, явища.

Таким чином, графема ㄣ 8 (відповідником якої є графічний елемент ㄣ ДК), означає межі (початок і кінець) розвитку / руйнування *маси ян*, або формування / руйнування *ян* (половини)-*квадрата речі* / явища 子C D午 (квадранти III ↔ IV) (рис. 7).

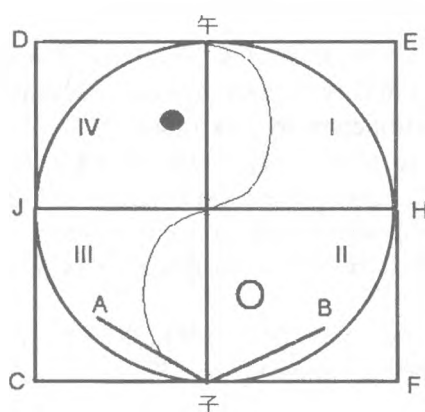

Рис. 8

Для визначення семантики наступної графемі ㄣ 9 скористаємось ознаками схожості її контуру з контуром графемі ㄣ 8 та схожістю її нижньої частини з графемою ㄣ 4. Отже, графема ㄣ 9 означає: поточний упорядкований процес розвитку / руйнування *маси ян*, або формування / руйнування *ян* (половини)-*квадрата речі* / явища 子C D午 (квадранти III ↔ IV) (рис. 8).

Примітка:

1) горизонталь графемі ㄣ 9 - межа формування *ян-квадрата речі*;

2) гачок графемі ㄣ 9 (варіант графемі ㄣ 9) означає те саме, що й гачок графемі ㄣ 8

Для визначення семантики графемі ㄣ 5 звернемося до її відповідника ㄣ – графічного елемента ДК, який означає межі (початок і кінець) розвитку / руйнування маси інь, або формування / руйнування *інь* (половини)-*квадрата речі* / явища 午E F子 (I – II квадранти) (рис. 8). Інш-властивості графемі ㄣ знаходимо в етимологіях, наприклад, таких ідеограм-носіїв, як 亡, 口, 凶.

亡: 亡は隠れる義。(графема ㄣ означає приховане, таємниче, темне тощо [символізує *інь-іпостась*]) [9, с. 68; 8, с. 634].

口: 口は張口也。(розкритий рот; сміть, вмістилище; внутрішнє тощо) [символ *інь*]) [8, с.62].

凶: 凶は地の陥落しているさま。(ідеограма ㄣ означає провалину (яму, западину) в землі [символ *інь*]) [9, с. 222].

Семантика графемі ㄣ 12 опосередкована семантикою її складових ㄣ 5 та ㄣ 8, з чого випливає її значення *завершений цикл інь-ян-взаємин* (розвиток / руйнування *маси інь* та *маси ян*, або формування / руйнування *інь-ян-квадрата речі* / явища, представленого сукупністю двох його половин – 子D午 та 午E F子) (рис. 8). Прикладом підтвердження коректності вищенаведеного значення графемі є ідеограма 弓 – *луки* як носій графемі ㄣ 12. За «Шовенем», ідеограма 弓 передає ідею *завершеності, повноти* (弓、窮也), *завершеності* (以近窮遠者) тощо [8, с. 639].

Графема 313 (3) як подвійне зображення графема 79 передає ідею призупинення й подальшого продовження поточного процесу формування (7) 9 маси ян (пор. 12). За «Шовенем», означає неможливість прямого (неопосередкованого) вивільнення енергії ян-ці (氣出不能直遂。) [8, с. 203].

Із вищеподаного структурного аналізу 13-ти графем можна побачити, що всі вони означають упорядковані стани *інь-ян-взаємин*. Інакше кажучи – упорядковані процеси формування / руйнування речей / явищ. На відміну від них, останні три графема 14, 15, 16 означають неупорядковані (хаотичні) стани *інь-ян-взаємин*, або хаотичні процеси формування / руйнування речей / явищ.

Графема 16 складається з двох частин – верхньої, представленої деформованою графемою 7 (символ ян) та нижньої, представленої деформованою графемою 1 (символ інь), а отже, означає хаотичний процес *інь-ян-взаємин*, що підтверджується етимологією графема 16.

16 (16) : 春の初め草木が芽を出すとき、陰気に妨げられて屈曲したさま。これより軋る等の義となる。 [9, с. 49]. (Паростки під час проростання на початку весни деформуються через протистояння з боку сил інь). (Знак 16 (піктографічна форма ідеограми 16) – зображення деформованого паростка). Отже, графема 16 означає хаотичність *інь-ян-взаємин* (II → III квадранти ДК). Прикладами на позначення хаотичного стану *інь-ян-взаємин* можуть бути такі ідеограми-носії графема 16: 風 – вітер, 氣 – випарування, 氣 – пара, повітря, туман, 恠 – роздратування, 吃 – безлад, 疴 – хвороба.

Графема 14 за контуром графічної форми подібна до графем 3, 5, 7, що є символами упорядкованих процесів розвитку / занепаду інь. Тому графему 14 можна зарахувати до розряду *інських*. Конкретне значення графема 14 впливає з семантики графема 16, оскільки її форма (14) є частиною графічної форми останньої. Отже, графема 14 означає *хаотичний процес розвитку / занепаду інь*.

Графема 15 за контуром графічної форми подібна до графем 6, 8, 9, що є символами упорядкованих процесів розвитку / занепаду ян. Тому графему 15 можна зарахувати до розряду *янських*. Її конкретне значення можна вивести, наприклад, з семантики ідеограми 15 – *собака* як носія графема 15. Зазначимо, що тлумачення ієрогліфа 15 (犬) в «Шовені» подається через ієрогліф 狗 [8, с. 473], який, за словником Ошаніна, означає *безлад, хаос, метушню* тощо [1, Т. 3, с. 448]. Отже, графема 15 передає ідею хаотичного процесу розвитку / занепаду ян.

Примітка: слід зауважити, що графема 15 стародавньої форми ідеограми 15 (犬) має форму [8, с. 473], яка означає хаотичний стан *інь-ян-взаємин* (див. графему 16).

Таким чином, через реконструкцію графічної структури ДК побудовано модель семантико-графічного структурування ідеограм стилю *кайшу* (楷書). Методологічною основою реконструкції постає ієрогліфічний знак як складова китайської традиційної культури, головним чинником формування котрої є світоглядні та морально-етичні принципи релігійно-філософських вчень Китаю, домінуюче місце серед яких посідає даосизм. Практичною основою згаданої реконструкції є підтвердження коректності виявлених смислових значень (філософський аспект) простих елементів графічної системи китайської ієрогліфічної писемності через посилання на китайські, китайсько-японські та японсько-китайські джерела етимологій аналізованого ієрогліфічного матеріалу, зазначені у списку використаної літератури.

Отже, подамо остаточно сформований список 16 простих елементів (графем) ієрогліфів, які у аналітичному екскурсі набули статусу елементів *семантико-графічної системи китайської ієрогліфічної писемності*.

1 – маса інь (*інь-стан* речей / явищ).

- – *маса ян* (*ян-стан* речей / явищ).
- а) рівень розвитку потенціалу *інь-ян-взаємин*; б) фізична розгортка *інь-ян-взаємин* речей / явищ;
- | а) енергетична розгортка *інь-ян-взаємин*; б) духовно-енергетична розгортка *інь-ян-взаємин* речей / явищ;
- ∖ – поточний упорядкований процес розвитку / занепаду *інь*;
- ∪ – поточний упорядкований процес розвитку / занепаду *ян*;
- └ – межі (початок і кінець) розвитку / руйнування *маси інь*, або межі формування / руйнування *інь-квадрата* речі / явища;
- ┘ – кінець руйнування / початок розвитку *маси ян*;
- ┐ – кінець розвитку / початок руйнування *маси інь*;
- ┑ – межі (початок і кінець) розвитку / руйнування *маси ян*, або формування / руйнування *ян-квадрата* речі / явища;
- ⌋ (⌋) – поточний упорядкований процес розвитку / руйнування *маси ян*, або *ян-квадрата* речі / явища;
- ┘ – завершений цикл *інь-ян-взаємин*;
- ⌋ – призупинення й подальше продовження поточного процесу формування *маси ян*, або *ян-квадрата* речі / явища;
- ∪ – хаотичний процес розвитку / занепаду *інь*;
- ∖ – хаотичний процес розвитку / занепаду *ян*;
- ⌋ (⌋) – хаотичний процес *інь-ян-взаємин*.

Примітка: Елементи ●, ○ Даоського кола означають накопичений *потенціал інь* та накопичений *потенціал ян*, відповідно.

Таким чином, унаслідок здійсненого семантико-графічного аналізу Даоського кола та його результатів можна зробити висновок, що розвиток філософської думки Китаю є невід’ємним від розвитку культури ієрогліфічної писемності. Саме тому основоположні принципи цієї культури ми покладемо в основу методології досліджень філософської думки не лише Китаю, а й інших країн даосько-конфуціяньського цивілізаційного простору, мови яких є або до недалекого минулого були носіями китайської ієрогліфічної писемності.

Основні ознаки / принципи зв’язку даоської філософської думки з культурою ієрогліфічної писемності, власне, виявлено через семантико-графічний аналіз ДК. Окрім того, показано роль і місце цих ознак / принципів у семантизації низки ідеограм-носіїв ключових категорій даосизму.

У контексті цього ж питання показовою може бути спроба алгоритмізувати, наприклад, процес життєвого циклу речей / явищ: зародження → породження → формування → розвитку → занепаду / руйнування (подібно до трансформації *інь* та *ян* у циклі їх взаємодії за принципом ДК). Тобто йдеться про певну кількість послідовних кроків *алгоритму* процесу життєвого циклу речей / явищ: перший крок – зародження, другий – породження, третій – формування й розвиток, четвертий – занепад і руйнування. Подібно до циклу *інь-ян-взаємин* ДК, перший крок (зародження речі / явища) припадає на *фазу інь* (I – II квадранти ДК) (рис. 8). Другий крок (породження речі / явища) – перехід від *фази інь* (II квадрант) до *фази ян* (III квадрант ДК) (рис. 8). Третій крок (формування й розвиток речі / явища) відповідає *фазі ян* (III – IV квадранти ДК) (рис. 8). Четвертий крок (занепад і руйнування речі / явища) припадає на *фазу інь* (I – II квадранти ДК) (рис. 8) Як приклад, подамо *алгоритм* процесу життєвого циклу зерна рослини.

Перший крок – зерно, потрапивши в землю, набуває *стану інь* (∖), тобто стає *інь-середовищем* (●), у якому накопичується *ян-потенціал* (○) зародження нового зерна (I – II квадранти ДК) (рис. 8).

Другий крок – породження (┘) нового зерна як початок його формування й розвитку (початок набуття зерном *стану ян* (●)) (III квадрант ДК).

Третій крок – формування й розвиток (∪) зерна (набуття ним *стану ян* (●)) (III – IV квадранти ДК) (рис. 8).

Четвертий крок – кінець формування й розвитку (☐) зерна як *ян-середовища* (☰), у якому накопичується руйнівний інь-потенціал (●) (IV квадрант ДК), що забезпечує перетворення зерна з *ян-середовища* в *інь-середовище* народження нового зерна в наступному циклі *інь-ян-взаємин*.

П'ятий крок – занепад і руйнування (☷) зерна, яке, набуваючи *стану інь* (☷), стає *інь-середовищем* (☷), в якому накопичується *ян-потенціал* (○) зародження нового зерна (I – II квадранти ДК) (рис. 8).

Висновки

Головною метою аналізу графічної структури ДК була семантична ідентифікація його графічних елементів через зіставлення з їх відповідниками – графемами ідеограм як елементами семантико-графічної системи ієрогліфічної писемності. Отже, цей аналіз покликаний розширити й поглибити наші уявлення про місце і роль культури китайської ідеографії в розбудові даоської моделі світобудови і, відповідно, її роль у формуванні філософської думки в країнах даосько-конфуціянського цивілізаційного простору. Досягнення цієї мети здійснювалось через аргументацію можливості використання елементів семантико-графічної системи ієрогліфічної писемності (стилю кайшу) для побудови ДК як моделі ритмізованих станів інь-ян-взаємин (за даоською концепцією світобудови). Як бачимо, коректність поставлених завдань та способів їх розв'язання підтверджена посиланнями переважно на авторитетні китайські та японські джерела. Тому результати дослідження можуть застосовуватись у мовно-культурологічному аналізі ідеограм, що сприятиме розкриттю смислу кодованих ними ідей.

Наведемо приклад з дослідження нами «Книги Перемін» (易經). Упорядковані (十) дії людини згідно з унормованими *інь-ян-взаєминами* речей / явищ (人), сприяють отриманню природно-правильного результату. Хаотичні (乙) дії людини, невпорядковані за внормованими «Книгою Перемін» *інь-ян-взаєминами* речей / явищ (人), не сприяють отриманню природно-правильного результату. Отже, «Книга Перемін» навчає, як унормовувати процеси життєдіяльності за моделлю ДК, конкретніше – за моделлю *квадрата* (рис. 2). Як згадувалось, коло в межах квадрата (рис. 2, 7, 8) є моделлю формування *інь-ян-квадрата* речей / явищ реального світу. Людина, організовуючи своє буття за цією моделлю, сприймає процеси життєдіяльності речей та явищ як одноактні, тобто як такі, що обмежені одним циклом *інь-ян-взаємин*: зародження → народження → розвиток → занепад → смерть. Отже, вихід *інь-ян-взаємин* за межі квадрата ДК неможливий, коли чинником актуалізації *інь-ян-квадратів* речей / явищ є *інь-ян-взаємодія* як функція *інь-ян-протистояння* і навпаки. Таким чином, в основу практики «Цзіну» покладено принцип світосприйняття через *інь-ян-опозицію* як чинник *інь-ян-взаємодії* і навпаки.

Зауважимо, що даоський канон «Даоде цзін» (道德經) також апелює до згаданої моделі, але, за цим каноном, кінцевої мети на шляху самовдосконалення людина досягає, упорядковуючи своє буття за принципом *кола*, тобто йдеться про так званий принцип *квадратури кола*, за яким речі / явища, набуваючи проміжного *стану квадрата* прагнуть бути *стану кола*, коли *інь-ян-взаємини* речей / явищ виходять за межі *інь-ян-квадрата* ДК. У такому разі, взаємодія-протистояння між *інь* та *ян* (X) переходить в їх взаємоінтегрування, коли *інь* та *ян* потенційно здатні актуалізуватися, але ще не проявлені (іманентні). Речі нібито повертаються до свого джерела, розкриваючи суть своєї природи-ДАО.

Певна річ, актуалізація *інь-ян* речей / явищ не відбувається сама по собі. Суб'єктом такої актуалізації є людина, яка (за даосизмом) здатна сприймати речі / явища як на рівні *стану квадрата*, так і на рівні *стану кола*, на якому їй розкривається суть природи-ДАО речей і, відповідно, суть власної природи-ДАО. Сприйняття на рівні *стану кола* можливе, власне, людиною, яка набуває чеснот, проповідуваних даоським вченням. Доступ до розуміння суті таких чеснот можливий як для носіїв, так і для не носіїв китайської традиційної культури, але тільки через культуру семантико-графічного структурування китайських ієрогліфів, моделлю якого, як показано, постає ДК.

Використана література:

1. Большой китайско-русский словарь / под ред. И. М. Ошанина. – М.: Наука, 1983, ТТ. 1 – 4.
2. Резаненко В. Ф. Элементы семантико-графической системы иероглифической письменности / В. Ф. Резаненко. – К.: УМК ВО, 1988. – 354 с.

3. Резаненко В. Ф. Семантические элементы знаков иероглифической письменности / В. Ф. Резаненко. – К.: УМК ВО, 1989. – 356 с.

4. Резаненко В. Ф. Формально-змістові взаємозв'язки елементів сучасної ієрогліфічної писемності: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Резаненко Володимир Федорович; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996.

*Китайські та японські джерела етимологій
аналізованого ієрогліфічного матеріалу*

5. Кобаясі С. Сінсен канва дзітен (Новий китайсько-японський словник ієрогліфів) / С. Кобаясі. – Токіо, 1995.

6. Лань Янь. Ханьюй дацзи д'янь (Великий китайський словник ієрогліфів) / Лань Янь. – Китай, Ченду, 1989.

7. Сімура І. Кодзіен (Японський енциклопедичний словник) / І. Сімура. – Токіо, 1980.

8. Сюй Шень. Шовень цзецзи (Етимологічний словник ієрогліфів) / Сюй Шень. – Шанхай, 1986.

9. Уеда К. Сіндайзітен (Новий великий словник ієрогліфів) / К. Уеда. – Токіо, 1993.